

Número 45 (desembre 2020)

INICI / ELS PAPERS DECORATS EN LES GUARDES D'IMPRESOS DEL SEGLE XVIII DE LA BASE DE DADES D'ENQUADERNACIÓ HISTORICOARTÍSTICA DE LA REAL BIBLIOTECA

Els papers decorats en les guardes d'impresos del segle XVIII de la Base de dades d'enquadrernació historicoartística de la Real Biblioteca

🚩 Versión castellana

</> Metadades

José Luis Herrera Morillas

Professor Titular de Universitat del
Departament de Informació i Comunicació
Facultat de Ciències de la Documentació i la
Comunicació
Universidad de Extremadura

jlhermor@unex.es

Jose Luis Herrera Morillas

DOI: <https://dx.doi.org/10.1344/BiD2020.45.8>

Citació recomanada

Herrera Morillas, José Luis (2020). "Los papeles decorados en las guardas de impresos del siglo XVIII de la Base de datos de Encuadernación histórico-artística de la Real Biblioteca". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 45 (deseembre). <<http://bid.ub.edu/es/45/herrera.htm>>. DOI: <https://dx.doi.org/10.1344/BiD2020.45.7> [Consulta: 21-12-2020].

Resum

Objectiu: analitzar les encuadernacions artístiques dels impresos del segle XVIII recollides en la Base de dades d'encuadernació históricoartística de la Real Biblioteca per localitzar-hi les guardes dutes a terme amb papiers decorats, amb la finalitat de classificar-los i descriure'ls segons les propostes de la literatura especialitzada.

Metodologia: es recuperen els registres de la base de dades pel camp "Fecha", s'extreu la informació dels camps "Guardas" i "Notas", s'analitzen les reproduccions de les guardes, s'identifiquen i es descriuen seguint el model de classificació de papiers decorats, prèviament elaborat, inspirat en els treballs del professor Carpallo Bautista, format per cinc tècniques i les seves variants, i finalment s'efectua una anàlisi comparativa.

Resultats: entre els 382 exemplars amb encuadernacions artístiques dels impresos del segle XVIII s'han localitzat i analitzat 10 exemplars que inclouen guardes decorades amb planxes xilogràfiques, 135 papiers marbrats o jaspiats amb bany (amb dissenys corresponents a 7 variants), 4 exemplars de papiers encolats amb engrut, 3 exemplars de papiers esquitxats, 18 exemplars amb papiers daurats i gofrats, i 4 exemplars d'altres tipus (paper argentat, paper de percalina).

Resumen

Objetivo: analizar las encuadernaciones artísticas de los impresos del siglo XVIII recogidas en la Base de datos de Encuadernación histórico-artística de la Real Biblioteca para localizar las guardas realizadas con papeles decorados, con la finalidad de clasificarlos y describirlos según las propuestas de la literatura especializada.

Metodología: se recuperan los registros de la base de datos por el campo "fecha", se extrae la información de los campos "guardas" y "notas", se analizan las reproducciones de las guardas, se identifican y describen siguiendo el modelo de clasificación de papeles decorados, previamente elaborado, inspirado en los trabajos del profesor Carpallo Bautista, formado por 5 técnicas y sus variantes, y finalmente se realiza un análisis comparativo.

Resultados: dentro de los 382 ejemplares con encuadernaciones artísticas de los impresos del siglo XVIII se han localizado y analizado 10 ejemplares que incluyen guardas decoradas con planchas xilográficas, 135 papeles marmoleados o jaspeados al baño

(con diseños correspondientes a 7 variantes), 4 ejemplares de papeles encolados al engrudo, 3 ejemplares de papeles salpicados, 18 ejemplares con papeles dorados y gofrados, y 4 ejemplares de otros tipos (papel plateado, papel de percalina).

Abstract

Objective: to analyse the artistic bindings of the eighteenth-century prints stored in the Historical-artistic Binding Database of the Royal Library, in order to locate the endpapers made with decorated papers, and to classify and describe them according to the proposals of the specialist literature.

Methodology: The records from the database were retrieved using the "date" field, and the information is extracted from the "endpapers" and "notes" fields. The reproductions of the endpapers were analysed, identified and described following the classification model of decorated papers inspired by the works of Professor Carpallo Bautista, consisting of five techniques and their variants. Finally, a comparative analysis was carried out.

Results: Among the 382 eighteenth-century prints with artistic bindings, ten were located and analysed that include endpapers decorated with xylographic plates, 135 with marbled or mottled papers (with designs corresponding to seven variants), four with paste-glued papers, three with dotted papers, 18 with gold and embossed papers, and four of other kinds such as silver or percaline paper.

Paraules clau: Enquadernació, Biblioteca Real (Espanya), Bases de dades, Biblioteques reials, Llibres antics

Keywords: Bookbinding, Biblioteca Real (Spain), Databases, Royal libraries, Ancient books

Rebut: 02/04/2020. Acceptat: 24/07/2020.

1 Introducció

L'origen d'aquest treball rau en l'ús freqüent de l'autor de la Base de dades d'enquadernació historicoartística de la Real Biblioteca (d'ara endavant, BEHA) en la seva activitat docent i investigadora sobre col·leccions de fons antic, com una eina útil que l'ha portat a comprovar alguns aspectes com, per exemple, el fet que, si bé la informació que aporta sobre la descripció de les enquadernacions és abundant, en alguns camps podria ser ampliada. És el cas de les guardes. El treball que es presenta aquí es basa en aquest aspecte i té com a objectiu general estudiar els papers decorats emprats en les guardes dels impresos del segle XVIII de la BEHA. Aquest objectiu es concreta en els objectius específics següents:

- Recuperar tots els registres de la BEHA del segle XVIII (objectiu específic 1).

- Extreure'n la informació i les imatges sobre les guardes (objectiu específic 2).
- Completar l'anàlisi i la descripció dels papers decorats redefinint el model de classificació (objectiu específic 3).
- Mostrar la classificació dels papers decorats segons el nou model seguit i establir una comparació amb la informació sobre guardes de la BEHA (objectiu específic 4).
- Reflexionar sobre la funcionalitat i utilitat de la BEHA (objectiu específic 5).

1.1 La Real Biblioteca i la Base de dades d'enquadrernació historicoartística

La Real Biblioteca, ubicada al Palacio Real de Madrid, és la biblioteca que, amb els noms de Biblioteca Real Particular o Biblioteca Real de Cámara, "sirvió como biblioteca privada a los reyes y personas reales de la Casa de Borbón desde la llegada de Felipe v. A esta institución debe oponerse el término de Real Pública con que se distinguió de la Privada la que hoy es Biblioteca Nacional. Ambas instituciones tuvieron un origen común. Su separación definitiva se produjo en 1836, año en el que la Real Pública pasó a manos del Estado y a ser gestionada por el Ministerio de la Gobernación del Reino" (Real Biblioteca, 2006).

En el desaparegut palau del Buen Retiro, que fou residència reial durant vint-i-sis anys, fins que va quedar destruït per un incendi el 1734, hi havia diverses sales destinades a la biblioteca. En el solar d'aquest palau es construí el palau nou, en el qual s'instal·là la Biblioteca Real Particular durant l'època de Carles III i Carles IV, i que en l'època de Ferran VII va gaudir d'un gran protagonisme:

"Fernando VII tuvo siempre un interés especial por su librería; los encuadernadores de cámara fueron los maestros más expertos de Madrid. Es la mejor colección de modelos representativos de su época. Esta biblioteca, de haberse conservado *in situ*, sería uno de los conjuntos más perfectos de librería particular dieciochesca." (López-Vidriero, 1995)

"Durante el reinado de Fernando VII tiene lugar uno de los momentos de más desarrollo de la encuadernación, siguiendo y ampliando una tradición que se había instalado en Palacio cuando Carlos IV ubica en sus dependencias un taller de encuadernación." (Palmero, 2006)

El 1833, quan Ferran VII va morir, la seva esposa va decidir desmuntar i traslladar la biblioteca a unes habitacions de la planta baixa. L'any 1841 la reina Isabel II va ordenar que la instal·lessin dignament en la seva ubicació actual, en l'angle nord-oest del palau, entre el Campo del Moro i els jardins de Sabatini, al costat de la Capilla Real.

Aquesta biblioteca és una de les més valuoses de fons antic d'Espanya i conté una de les millors mostres d'enquadrernació històrica d'Europa, tant pel que fa a la quantitat com a la qualitat. Es tracta majoritàriament d'enquadrernacions dels segles XVIII i XVII, que van des del classicisme

setcentista fins a les propostes de l'*art-déco*, enquadernacions de luxe dutes a terme pels millors enquadernadors d'aquell temps, un gran nombre dels quals eren enquadernadors de cambra (Real Biblioteca, 2006; Flores Hernández, 2016).

La BEHA és "el instrumento desarrollado para describir, clasificar, estudiar, y, por supuesto, divulgar esta colección" (BEHA). Es va gestar en el marc d'un programa Leonardo da Vinci amb el Departament PIH de la Hogeschool West-Vlaanderen. La selecció inicial d'enquadernacions es va basar en les obres l'enquadernador de les quals estava identificat en la Base de dades del patrimoni bibliogràfic de Patrimonio Nacional (IBIS) en el camp corresponent, de manera que es va aconseguir un ampli corpus de diversitat cronològica i geogràfica.

L'accés als volums seleccionats a fi de dur-los a l'estació de treball del fotògraf va comportar veure els exemplars de les sales i els dipòsits, així com entrar-hi en contacte. Aquesta activitat va fer que hom decidís incloure en la selecció altres enquadernacions destacades per les seves qualitats artístiques, històriques o de representativitat de la col·lecció, i també es va considerar oportú ampliar aquesta tria amb les enquadernacions recollides en les publicacions sobre enquadernacions de López Serrano (1950) i López-Vidriero (1996).

En el disseny de la BEHA es van tenir en compte els elements que serveixen per a identificar cada enquadernació, que va tenir com a model la base de dades de la British Library (Rodríguez Montederramo, 2008).

La BEHA permet cercar pels camps següents:

- "Título del libro"
- "Estilo de la encuadernación"
- "Signatura"
- "Fecha"
- "Encuadernador"
- "Poseedor"
- "País"
- "Palabra clave"

Els registres de cada enquadernació inclouen camps que aporten informació sobre aquests aspectes:

- "Título del libro"
- "Signatura"
- "URL del registro en la base de datos IBIS"
- "Fecha"
- "Poseedor / Exlibris"
- "Material"
- "Color"
- "Nota decorativa"
- "Hierros"
- "Estilo"
- "Cantos"
- "Guardas"

- "Lomo"
- "Encuadernadores"
- "País"
- "Notas"

Algunes de les informacions anteriors no apareixen en totes les encuadernacions, com la nota decorativa, els ferros, l'estil, els cantells, etc.

Les dades anteriors es completen amb imatges de diferents parts de l'encuadernació (cobertes, llom, talls, cantells, guardes), que poden variar d'unes encuadernacions a unes altres (no sempre hi apareixen les imatges dels talls, el llom o els cantells). Les imatges es poden ampliar en pantalles independents.

L'apartat "Encuadernadores" permet enllaçar amb els registres que tenen aquest mateix encuadernador. El camp "Hierros" conté imatges dels ferros presents en l'encuadernació i dades sobre el tipus de ferro, taller i motius. El camp "Guardas" ha estat de gran utilitat per a aquest treball de recerca.

1.2 Les guardes i els papers decorats

S'entén per *guarda* la part de l'encuadernació feta amb "una hoja doblada a la mitad, que corresponde al tamaño del libro y que sirve para unir esta a la tapa. La hoja que no está pegada a la tapa hace de primera y última del libro. Normalmente son de papel diferente, en color con adornos impresos o jaspeado a mano" (Massó Valdés, 2015).

En les encuadernacions històriques és freqüent trobar en els fulls de guardes papers decorats, "elaborados mediante diferentes técnicas, lo que permite obtener una amplia variedad de diseños" (Flores Hernández, 2016).

França i Alemanya van ser els primers països on es començaren a fer servir els papers decorats en el segle XVI:

"Los encuadernadores franceses consiguieron dominar la técnica del papel marmoleado o jaspeado al baño, desde principios del siglo XVII, y junto a sus colegas alemanes implantan esta moda en Europa desde el año 1680." (Massó Valdés, 2015)

En el cas d'Espanya, en les investigacions sobre l'evolució del segle XVII no queda clara la diferenciació entre tallers que produïen *in situ* els papers decorats o la importació d'aquests papers ja fabricats. Sí que se sap que, amb l'arribada de la dinastia dels Borbons, en la biblioteca que portà Felip V hi havia entre els seus exemplars papers decorats. En definitiva, els papers decorats eren coneguts pels col·leccionistes i es podria valorar una possible imitació o encàrrecs previs als que s'esmenten.

Entre els estudis sobre papers decorats que han servit com a suport a aquest treball destaca l'obra de Carpallo i Vélez (2010) dedicada als papers decorats en les encuadernacions de l'Archivo y Biblioteca de la Catedral de Toledo, en la qual es fa un estudi sobre les diferents

tècniques decoratives que es troben en l'Antiguo Fondo Toledano, el Fondo Lorenzana, el Fondo Mozárabe i el Fondo Zelada. En l'obra s'expliquen detalladament les tècniques i la història dels papers decorats: amb planxes de fusta (planxes xilogràfiques); daurats i gofrats; encolats amb engrut i marbrats, esquitxats o jaspiats directament o amb bany. També s'hi inclou una descripció de l'origen i l'evolució d'aquest tipus de papers.

Altres estudis que s'han tingut en compte són les tesis doctorals de Massó Valdés (2015) i Flores Hernández (2016). La primera estudia les encuadernacions artístiques del segle ^{xvii} de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia, i dedica un capítol extens als papers decorats, en el qual tracta dels tipus de guardes i els tipus de papers i, a més de catalogar els de les encuadernacions que són objecte de la tesi, inclou una introducció històrica sobre les tècniques del paper. La segona tesi pren com a matèria d'estudi les encuadernacions artístiques de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, i desenvolupa un apartat sobre la descripció, la identificació i l'estudi dels papers decorats.

Aquests treballs, i la completa bibliografia que esmenten, s'han considerat com el marc teòric i l'estat de la qüestió de l'estudi que aquí es presenta. Destaquen els estudis següents: en l'àmbit internacional s'esmenten dues obres clau per la seva transcendència, una d'antiga, l'article sobre el paper marbrat a *L'Encyclopédie* de Diderot i D'Alembert (1751–1772), considerada la descripció més exhaustiva d'aquesta tècnica i els seus models fins que es van publicar les obres professionals del segle ^{xvii}, i una altra de moderna, el treball de Wolfe (1990), esmentat pels experts com el més documentat i extens sobre el tema.

Altres obres significatives i publicades fora del nostre país són les de Doizy (1996), dedicada al *marbling*, terme anglosaxó per a anomenar l'art del marbratge; Rhodes (1995), que aborda els exemplars europeus i americans dels segles ^{xviii} i ^{xvii} i, més concretament, de l'American Museum of Natural History Library; Quilici (1988), dedicada a l'estudi de les col·leccions del segle ^{xviii} de la Biblioteca Casanatense de Roma i que tracta, per exemple, de l'origen dels papers xilografats; Gerbert (2008), que analitza els papers decorats emprats en les encuadernacions europees, sobretot dels segles ^{xviii} i ^{xvii}, en la Biblioteca Palafoxiana, i, finalment, Heijbrock i Greven (1994, 1995), els treballs dels quals se centren en els papers decorats a Holanda.

A Espanya, a més dels treballs que ja s'han esmentat, hi ha altres autors que han publicat sobre aquest tema. És el cas, per exemple, d'Amades (1971), que estudia l'ús del paper en les guardes; d'Argumánez (1994), que se centra en els papers jaspiats; de Buxó (2006), que analitza el procés del marbratge, posant l'accent sobretot en el seu caràcter creatiu, i també aborda la terminologia i les seves varietats geogràfiques i nominatives, i, especialment, de Vélez, amb diversos llibres: el del 2012 explica les tècniques i els models de papers, el del 2006 presenta els papers marbrats de grans artistes europeus, i el del 2014, després d'un recorregut per les tècniques tradicionals del paper decorat, aborda la creació contemporània.

2 Metodologia

El mètode d'aquesta recerca s'ha centrat a consultar la BEHA per Internet i dur a terme un estudi dels registres d'interès mitjançant la tècnica d'anàlisi de contingut.

Els criteris de selecció es concreten en la recuperació dels registres amb obres datades en el segle XVIII i en l'extracció dels que informen sobre guardes elaborades amb papers decorats, obviant aquells que indiquen guardes fetes amb roba o amb papers sense decorar.

A més de la base de dades, l'eina fonamental d'aquesta investigació ha estat el model de classificació emprat per a organitzar els papers decorats, inspirat en l'obra de Carpallo i Vélez (2010) ja esmentada. S'ha elegit pel prestigi dels treballs fets i dirigits pel professor Carpallo, una de les màximes autoritats actuals en l'estudi de les encuadernacions artístiques.

El treball de camp va començar els mesos de gener i febrer del 2020 amb una cerca en la BEHA per mitjà del camp "Fecha", a fi de recuperar tots els registres del segle XVIII. En aquesta cerca es van detectar errors en la catalogació: per bé que el terme elegit per al camp "Fecha" és "s. XVIII", en 11 registres en comptes d'això hi ha "18". Per tant, es va fer una cerca amb cada terme.

Després de la recuperació de la llista dels registres, s'observa cada registre i s'extreu la informació del camp "Guardas" i del camp "Notas" —els camps en què es fa referència a les característiques de les guardes—, i s'obté la imatge de les guardes. Se seleccionen les guardes d'interès per a la investigació i se'ls assigna el tipus de paper que els correspon segons la classificació emprada com a model. Es descriuen les característiques que presenten i, finalment, es comproven les diferències amb la informació inclosa en la BEHA.

El model de classificació emprat consta de cinc tècniques:

- A. Papers xilogràfics
- B. Papers marbrats o jaspiats amb bany
 1. Gotes o pedres
 2. Espirals
 3. Gotes o pedres *old dutch*
 4. *Persillé*
 5. Plegat espanyol
 6. Imperi o Stormon
 7. *Shell*
- C. Papers encolats amb engrut
- D. Papers esquitxats
- E. Papers daurats i gofrats

A continuació es descriuen breument aquestes tècniques i posteriorment, en l'apartat de resultats, s'exemplifiquen i es comenten els casos trobats en la BEHA. Per a aquesta breu descripció s'ha seguit el treball de Flores Hernández (2016) [fragment traduït i adaptat]:

- Papers xilogràfics: són papers decorats amb la tècnica d'impressió de la xilografia, que empra planxes de fusta (matriu), en què el disseny es talla a mà amb una gúbia o burí. Després de la impressió i depenent del model, poden presentar parts acolorides a mà amb pinzells, sponges, etc.

- Papers marbrats o jaspiats amb bany: tècnica d'origen oriental. S'inspira en la tècnica japonesa anomenada *suminagashi* (tinta negra que sura). Turquia es va convertir en el seu centre productor per excel·lència, arribà a Occident a la fi del segle ^{xv} i l'adoptaren els enquadernadors francesos. A la darrera del segle ^{xvii}, França i Alemanya ja comercialitzaven aquest tipus de paper, que difonien per tota l'Europa occidental. El marbratge consisteix en el traspàs per contacte de la pintura en la superfície d'un líquid mucilaginós contingut en una cubeta sobre el qual s'abocaran gotes de colors.
 - Els colors es traspassen directament al paper, sense manipulació, i s'obtenen els dissenys que s'anomenen de *gotes* o *pedres*, que és la tècnica base de tots els papers marbrats i consisteix simplement a deixar caure la pintura lliurement en el líquid.
 - A França durant el segle ^{xvii} empraven una decoració basada en *espirals*, que també recorden els caragols de mar sobre el fons de gotes: després de deixar caure la pintura en el líquid, fent servir un escuradent es mou fins a aconseguir la forma d'espiral o caragol de mar.
 - La variant anomenada *pintes* es basa en l'estiratge de la pintura i el pas posterior d'una pinta amb abundants agulles o pues que arrossega els colors i produeix un disseny caracteritzat per nombroses columnes formades per petits arcs o segments semicirculars de colors variats. Durant el segle ^{xviii} Alemanya va ser el productor més important d'aquest tipus de papers, que exportava a Holanda i Anglaterra. Quan en els papers *pintes* es dibuixen espirals formant un fris i s'empren els colors vermell, blanc, blau, verd i groc els papers reben el nom de model *old dutch*, és a dir, 'holandès antic'. Aquesta denominació sembla que es deu al fet que Anglaterra, gran consumidora de paper marbrat fins que el va començar a fabricar en la segona meitat del segle ^{xviii}, l'adquiria per mitjà de comerciants holandesos, que l'hi proporcionaven després d'obtenir-lo de les fàbriques alemanyes.
 - El disseny anomenat *persillé* és d'origen francès, produït en el segle ^{xvii}. Es caracteritza per l'ús dels colors vermell, blau, verd, groc i blanc, i pel dibuix amb una pinta de formes que recorden fulles, per això també se'l coneix com a *fulla de roure*.
 - El model *plegat espanyol* és propi de l'Espanya de l'últim quart del segle ^{xviii}. Es basa a deixar caure la pintura lliurement en el líquid i, a continuació, a col·locar-hi el paper de manera especial, amb petits moviments cap endavant i cap enrere, fins que el bany el cobreixi del tot, de manera que es produeix l'efecte de plegat o d'unes línies fruit del moviment. Altres noms amb els quals es coneix aquest model són *ona* o *onada espanyola* i *ombreig*.
 - El model *imperi* o Stormont sorgí a França i es distingeix pel fet que s'afegeixen gotes de trementina a l'últim color abocat a la cubeta i, també, perquè això produeix l'efecte d'unes cel·les o divisions internes en cada gota.

- El model *shell* és contemporani de l'anterior i es diferencia per l'ús de gotes d'oli d'oliva després d'afegir-hi l'últim color, cosa que dona lloc a un halo blanc al voltant de cada gota. També rep el nom de *closca* o *conquilla*.
- Papers encolats amb engrut: aquesta tècnica es remunta al segle XVII i consisteix a despintar papers amb un compost de pigments i engrut. Primer s'humiteja el paper, a continuació es xopa amb la mescla de tint i engrut i es lleva la capa de tint-engrut, amb l'ajuda de pintes, esponges, corrons, els dits i fins i tot una altra superfície de paper, amb la qual cosa s'obtenen transparències i diferents tonalitats o combinacions del color.
- Papers esquitxats: es caracteritzen pel fet de presentar diminutes gotes de tint a causa de l'ús d'instruments adequats per a ruixar el tint, com ara pinzells, brotxes i escombretes, fins i tot aspersors o, també, la mà, depenent del tint que es faci servir. Primer cal humitejar el paper, després entintar l'instrument amb el tint suficient sense que degoti; a continuació cal ruixar el paper fins a produir l'efecte desitjat. Permet combinar colors.
- Papers daurats i gofrats: la tècnica del paper daurat es basa a fer servir paper sobre el qual s'aplica pa d'or. La tècnica del gofratge consisteix a plasmar els dibuixos que reproduïen els motius ornamentals gravats en una planxa metàl·lica (normalment de coure) que es pressiona sobre el paper, i la impressió es produeix amb l'ús d'un tòrcul. Sovint es combinen les tècniques de la dauradura i del gofratge, de manera que el gofratge es duu a terme sobre el paper daurat. El paper de fons també pot ser blanc o acolorit.

Les cinc tècniques del model descrit es completen amb l'apartat "Otros", en el qual es recullen uns quants exemplars duts a terme en paper argentat, fet amb la tècnica que consisteix a aplicar làmines de pa d'argent sobre el paper, i en paper de percalina, de color blau amb un tenyit uniforme que s'assembla a la percalina, un teixit fi brunyit per una de les seves cares (Bermejo, 1998, p. 226).

El total de registres de la BEHA és de 1.183. El volum de la mostra d'impresos del segle XVIII amb papers decorats recollida en la BEHA és de 174 exemplars (14,70 %). Si aquesta mostra es compara amb el total de llibres de la Real Biblioteca catalogats en la base de dades IBIS (51.034 incunables i monografies antigues des del segle XV fins a l'any 1899), el percentatge és del 0,34 %.

3 Resultats

La BEHA inclou 382 exemplars amb enquadernacions artístiques d'impresos del segle XVIII, dels quals 329 presenten guardes dutes a terme amb paper decorat o teixits luxosos (sedes, moaré, etc.). Les guardes de la resta d'exemplars es van fer amb paper sense decorar. Atès que la BEHA

incorpora de manera molt selectiva els casos, era previsible que s'hi poguessin trobar exemplars amb ús de materials sumptuaris.

L'estudi que s'ha portat a terme s'ha centrat en les guardes fetes amb paper decorat, que es corresponen amb 174 exemplars. La taula 1 mostra la distribució d'aquests exemplars segons els diferents tipus de papers decorats.

A. Papers xilogràfics	10 exemplars
B. Papers marbrats o jaspiats amb bany	135 exemplars
1. Gotes o pedres	33 exemplars
2. Espirals	24 exemplars
3. Pintes i pintes old dutch	20 exemplars
4. Persillé	11 exemplars
5. Plegat espanyol	36 exemplars
6. Imperi o Stormont	4 exemplars
7. Shell	7 exemplars
C. Papers encolats amb engrut	4 exemplars
D. Papers esquitxats	3 exemplars
E. Papers daurats i gofrats	18 exemplars
F. Altres	4 exemplars

Taula 1. Guardes amb papers decorats

Els apartats següents tracten d'aquests papers segons les diferents tècniques d'elaboració. Les al·lusions als exemplars concrets s'identifiquen emprant la signatura topogràfica indicada en la BEHA.

3.1 Papers xilogràfics

Els exemplars amb guardes elaborades amb papers xilogràfics constitueixen el 5,74 % del conjunt de guardes analitzades i es caracteritzen pel fet d'haver-hi emprat paper de fons blanc decorat mitjançant la impressió d'una matriu xilogràfica amb pintura de color; a més, en alguns casos posteriorment s'hi va dur a terme l'aplicació d'un o diversos colors emprant plantilles amb diferents dissenys.

Aquestes guardes es corresponen amb exemplars publicats a Itàlia (6 exemplars), França (3 exemplars) i Espanya (1 exemplar).

Tot seguit es comenten els dissenys dels 10 exemplars localitzats (figura 1):

- En l'exemplar III/1093 es va emprar el color vermell per a la impressió i s'hi va aplicar posteriorment el color blau usant plantilles amb fulles en forma de cor amb un fruit circular vermell, disposades de manera simètrica sobre un fons puntejat. Aquest paper és atribuït a Hipólito Rodríguez del Barco per Matilde López Serrano, segons el que s'indica en la BEHA.
- En l'exemplar MUS/MSS/79 es va triar el color blau i el disseny presenta una retícula de losanges formats per una sèrie de punts blaus, amb uns motius que semblen arbres en el seu interior.
- Els exemplars I/C/225, III/751, PAS/ARM3/55 i PAS/2830 tenen papers estampats amb estrelles de sis puntes i punts. En un exemplar el color és vermell (PAS/2830), mentre que en els altres és daurat. Corresponen a llibres impresos a França.
- L'exemplar I/L/494 s'elaborà amb pintura de color vermell. El disseny es basa en una trama ondulada d'escates de peix, decorades en el seu interior amb flors i fulles.
- L'exemplar I/L/493 presenta pintura de color gris i un disseny de flors de quatre pètals trilobulats que formen un camp de losanges amb un punt blanc en el centre dels espais que deixen les flors.
- L'exemplar MUS/MSS/147 està decorat mitjançant la impressió amb pintura de color vermell i un disseny amb una retícula de doble banda amb quadradets en les interseccions i grans flors de quatre pètals en el centre de cada rombe, envoltades de quatre punts en els cantons. Aquest paper estampat, segons Carpallo i Vélez (2010), es va elaborar durant la segona meitat del segle XVIII en la fàbrica Remondini. És un dels dissenys populars de l'època, que compartien Carlo Bertinazzi (Bolonya), que el va oferir en el seu mostrari del 1770–1780 i el fabricà sense el puntejat interior en la doble banda, i la fàbrica Remondini de Bassano del Grappa de Venècia.
- L'exemplar XIX/313 es va elaborar amb pintura de color vermell. El disseny elegit és una retícula de losanges formats per una sèrie de punts vermells i amb uns motius florals en vermell i verd en el seu interior.

Figura 1. Guardes de papers xilogràfics
Font: Real Biblioteca

En la BEHA les guardes dels exemplars anteriors apareixen sota aquestes denominacions:

- "Papel estampado en..." (se n'indica el color) (I/C/225, III/751, MUS/MSS/79, MUS/MSS/147)
- "Papel con..." (s'indica el nom dels motius decoratius que presenten) (XIX/313, PAS/ARM3/55, I/L/493, I/L/494)
- "Guardas pintadas" (III/1093, PAS/2830)

3.2 Papers marbrats o jaspiats amb bany

3.2.1 Gotes o pedres

Els papers localitzats que presenten motius de gotes o pedres (el 18,96 % de la mostra estudiada) es caracteritzen pel fet d'emprar diversos colors que apareixen com a fons sobre els quals s'han afegit gotes en blanc i algun altre color, que en mesclar-se amb el fel de bou contreu

els colors de fons i forma un conjunt de vetes que recorda el marbre. El color blanc acostuma a aparèixer amb efecte de gotes a manera de taques.

Del conjunt dels 33 exemplars identificats s'han localitzat variants segons la mida de les gotes o del colorit (figura 2), per exemple de gotes grans [I/L/629, CS/4/30 (1797)], de gotes menudes (IX/8413, PAS/2812, PAS/2818), amb un color predominant (groc: VI/3318, I/L/492; gris: VI/1426), d'un colorit cridaner (VII/2270, I/L/636), etc.

Figura 2. Guardes de paper de gotes o pedres
Font: Real Biblioteca

En la BEHA aquestes guardes apareixen amb la denominació majoritària de "papel de aguas" o "guardas de aguas" i, en pocs casos, com a:

- "Papel de aguas moteado" (IX/8413, IX/7196, IX/9659)
- "Papel piedra" (MUS/MSS/9, MUS/MSS/15, MUS/MSS/113)
- "Papel pintado" (VII/2270)
- "Papel jaspeado" (IX/4402)

Els exemplars que porten aquestes guardes es van imprimir a Itàlia (21 exemplars), Espanya (6 exemplars), França (3 exemplars) i en un lloc o llocs que no s'indiquen de manera expressa (3 exemplars). Dels italians, n'hi ha 6 que són exemplars del *Calendario di Corte*.

La publicació dels exemplars espanyols es correspon amb els regnats de Felip v (1 exemplar), Ferran vi (2 exemplars), Carles iii (2 exemplars) i Carles iv (1 exemplar).

3.2.2 Espirals

Aquests papers acostumen a emprar pintura de color vermell, blau i ocre i una pluja d'aigua de fel per a mostrar el fons del paper. És característic d'aquest tipus de papers l'elaboració d'una sèrie d'espivals disposades regularment al llarg del paper amb aspecte de caragols de mar.

Els papers analitzats són el 13,79 % del conjunt estudiat i varien depenent de la mida i la disposició de les espivals (figura 3), de manera que es troben amb una disposició regular en fileres (I/E/71), espivals grans (III/1102), espivals petites (IX/7185), espivals separades amb espais grans [CS/4/16 (1773)], espivals juntes (PAS/2780), etc.

Figura 3. Guardes de paper d'espivals
Font: Real Biblioteca

En la BEHA aquestes guardes s'esmenten així:

- "Papel de aguas de remolino" (XIX/584, XIX/4636)

- "Papel de aguas" (els 22 exemplars restants)

Els exemplars dels llibres que conserven aquestes guardes es van publicar a França (13 exemplars), Espanya (10 exemplars) i Itàlia (1 exemplar). Els llibres francesos són exemplars de l'*Almanach royal* (Imprimerie de la Veuve d'Houry). Els llibres espanyols coincideixen cronològicament amb el regnat de Carles III.

3.2.3. *Pintes i pintes old dutch*

De les guardes de pintes analitzades —l'11,49 % de la mostra—, les de pintes (10 exemplars) es diferencien de les de pintes *old dutch* (10 exemplars). De les primeres, les més representatives es caracteritzen pel fet d'usar pintura de quatre colors: blanc, vermell, blau i ocre. Habitualment el color vermell ocupa més espai que els altres i forma el color de fons del paper. La proporció dels colors emprats és semblant. Tenen l'aspecte d'una infinitat de columnes compostes per petits arcs, segments semicirculars de diferents colors.

Les variants se centren en la disposició de les columnes (figura 4), que poden aparèixer en horitzontal (I/E/195, I/E/135, PAS/ARM4/140) o en vertical (I/K/322, XIX/247, XIX/248). Així mateix, en altres guardes els arcs són més grans i presenten una major proporció del color vermell (I/L/630, I/L/491).

En la BEHA aquestes 10 guardes són esmentades així:

- "Papel de aguas" (I/E/195, I/K/322, I/L/491, I/L/630, I/E/135)
- "Peine" (MUS/MSS/140, PAS/ARM4/140, X/262)
- "Papel de aguas de peine fino" (XIX/247, XIX/248)

Aquests exemplars es van imprimir a Espanya (6 exemplars), Itàlia (2 exemplars) i en un lloc o llocs que no s'indiquen de manera expressa (2 exemplars). Els impresos espanyols estan datats en els regnats de Felip V (1 exemplar) i Ferran VI (5 exemplars).

Quant als 10 exemplars amb guardes de disseny *old dutch*, es caracteritzen pel fet que s'hi van afegir unes espirals que formen un fris (I/E/40). S'acostumen a elaborar amb pintura de color vermell fosc com a fons sobre el qual s'afegeixen els colors verd, blau i ocre. També és necessari estirar la pintura i passar-hi una pinta (figura 4).

En la BEHA aquestes guardes són anomenades:

- "Papel de aguas" (I/E/40, III/1270, III/3232, III/1416)
- "Papel de aguas de peine" (X/178, I/K/424, X/303)
- "Papel de aguas de peine fino" (XIX/1279, XIX/4616)
- "Papel de aguas de peine fino con remolinos" (XIX/4616)

Figura 4. Guardes de paper de pintes
Font: Real Biblioteca

Aquestes guardes es corresponen amb exemplars impresos a Espanya (5 exemplars), França (2 exemplars), Itàlia (2 exemplars) i Bèlgica (1 exemplar). Els impresos d'Espanya s'inclouen en els regnats de Felip v (4 llibres) i Carles III (1 llibre).

3.2.4 Persillé

Dels 11 exemplars localitzats d'aquest tipus de disseny, que constitueixen el 6,32 % del total analitzat (figura 5), n'hi ha 5 (III/6883, XIX/517, XIX/127, VIII/3772, PAS/ARM3/66) en què la disposició i la mida de les taques és molt semblant i que responen al model més conegut: sobre el paper blanc s'empra pintura de color vermell com a fons i sobre aquest fons s'aboquen gotes de color verd, blau i ocre. A continuació, s'hi fa passar una pinta en què hi hagi un centímetre de separació entre les pues i es completa el disseny amb una fina pluja de color blanc. Hi ha 3 exemplars en què s'aprecia molt bé l'esquitxada de color blanc (XIX/517, XIX/127, PAS/ARM3/66). Les taques són més grans en 6 exemplars [X/2705, X/719, V/2452, IV/1063, I/L/490, CS/4/1 (1769)].

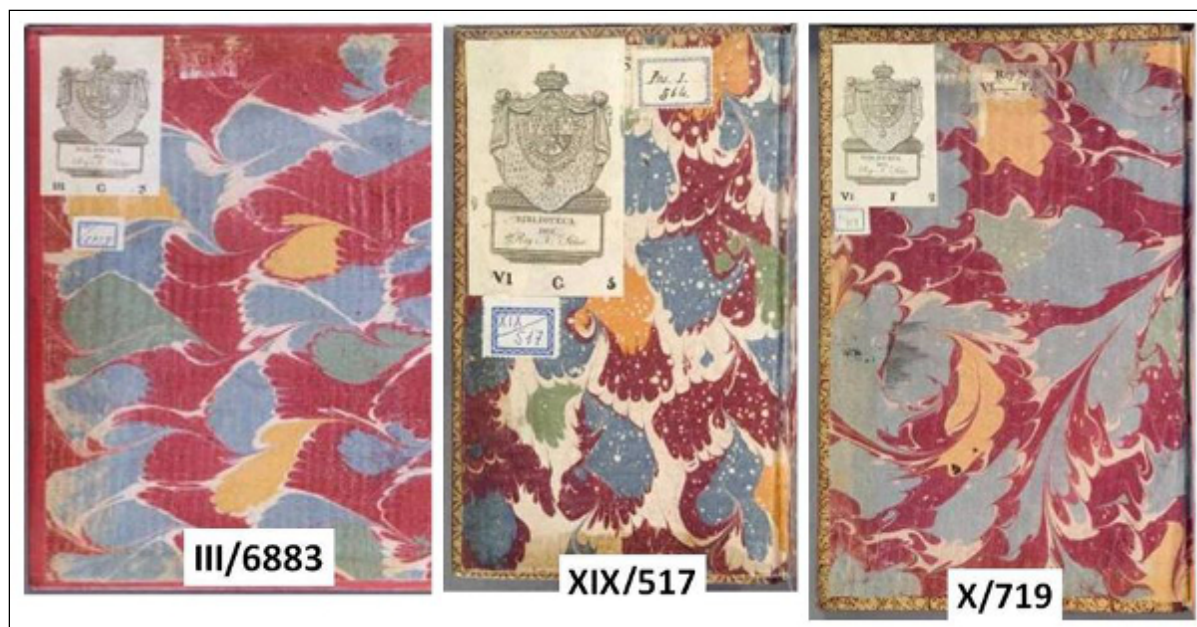

Figura 5. Guardes de paper model *persillé*
Font: Real Biblioteca

En la BEHA aquestes guardes apareixen sota les denominacions següents:

- "Papel de aguas" [III/6883, V/2452, IV/1063, PAS/ARM3/66, I/L/490, CS/4/1 (1769)]
- "Papel de aguas de peines" (X/2705, XIX/517, X/719, VIII/3772)
- "Papel de aguas de mármol grande" (XIX/127)

Els exemplars anteriors tenen com a països d'impressió França (6 exemplars), Itàlia (2 exemplars), Espanya (2 exemplars) i Mèxic (1 exemplar). Dels 2 exemplars espanyols, un es correspon amb el regnat de Carles III i l'altre és un llibre del segle XVIII reenquadernat en el segle XVIII.

3.2.5 Plegat espanyol

Els 36 exemplars amb guardes d'aquest característic plegat arriben al 20,68 % de la mostra i és la variant més ben representada del conjunt dels papers marbrats o jaspiats (26,66 %). Aquest disseny és fruit d'una sèrie de línies que hi confereixen un cert moviment i que s'ocasionen en fer, durant el bany del paper, petits moviments cap endavant i cap enrere. Es diferencien entre si per la mida de les gotes o per la varietat i la combinació dels colors. Així, doncs, s'han trobat aquestes diferències (figura 6):

- Papers amb predomini d'un determinat color sobre uns quants [blau: X/78; ocre: CS/4/1 (1777)]
- Papers que empren un únic color (XIX/1337)
- Papers amb efecte de pedres grans [CS/4/1 (1797)]
- Papers amb efecte de pedres mitjanes en rosa, groc i verd (II/1250)
- Papers amb efecte d'esquitxada en blanc (III/340)

Figura 6. Guardes de paper model plegat espanyol
Font: Real Biblioteca

En la BEHA les denominacions emprades són les següents:

- "Papel de aguas" (en 27 exemplars)
- "Papel de aguas de mármol grande" (XIV/2175, X/466, XIX/1011, XIX/1337)
- "Papel de aguas de tipo mármol inglés normal" (VIII/13821)
- "Guardas jaspeadas de plegado español" (II/2883)
- Cap menció (XIX/3838)

Els exemplars que porten aquestes guardes es van imprimir a Espanya (24 exemplars), Itàlia (2 exemplars), França (1 exemplar), Bèlgica (1 exemplar), la Gran Bretanya (1 exemplar) i en un lloc o llocs que no s'indiquen de manera expressa (7 exemplars).

En els impresos d'Espanya s'inclouen 5 exemplars corresponents al *Calendario manual y guía de forasteros* de diferents anys. La publicació dels impresos espanyols es va portar a terme en els regnats de Carles III (9 llibres) i Carles IV (15 llibres).

3.2.6 Imperi o Stormont

Els 4 exemplars d'aquest model només són un 2,29 % dels analitzats (figura 7) i presenten les característiques cel·les provocades per les gotes de trementina afegides al darrer color. És el cas de l'imprès V/1855, en el qual s'han dipositat gotes de tres colors: ocre, blau i marró, i a aquest últim s'hi han abocat les gotes de trementina. Els dos primers colors formen les vetes per la pressió de la trementina afegida a l'últim color, que queda a sobre en forma de gotes arrodonides dividides en múltiples cel·les en el seu interior.

Figura 7. Guardes de paper model imperi o Stormont
Font: Real Biblioteca

En la BEHA per a aquestes guardes es fan servir les expressions següents:

- "Papel de aguas" (III/2469, GRAB/23)
- "Papel de aguas de mármol grande" (XIX/1249)
- "Papel de aguas moteado" (V/1855)

Els exemplars dels llibres que conserven aquestes guardes es van publicar a Espanya (1 exemplar), França (1 exemplar), la Gran Bretanya (1 exemplar) i en un lloc no indicat de manera expressa (1 exemplar). El llibre espanyol és del regnat de Carles IV.

3.2.7 Shell

Els 7 exemplars identificats d'aquesta modalitat són el 4,02 % de la mostra. S'hi aprecia el singular halo transparent al voltant de cada gota de color, que es produeix en afegir-hi gotes d'oli d'oliva. Com a exemple d'això s'esmenten els exemplars X/95, II/69 i II/2550, amb gotes de color verdós envoltades per l'halo (figura 8).

Figura 8. Guardes de paper model *shell*
Font: Real Biblioteca

En la BEHA amb referència a aquestes guardes s'empren les expressions següents:

- "Papel de aguas" o "guardas de aguas" (X/95, II/2550, CS/4/24, II/69, II/2436, II/2520)
- "Papel de aguas moteado" (X/246)

Aquests exemplars es van imprimir a Itàlia (1 llibre) i en llocs no indicats de manera expressa (la resta de llibres).

3.3 Papers encolats amb engrut

Les 4 guardes de papers encolats amb engrut localitzades representen el 2,29 % del conjunt analitzat (figura 9) i tenen aquestes característiques:

- En l'exemplar MUS/MSS/106, l'engrut es va tenyir de blau i presenta una decoració de color blau amb flors estampades i línies ondulades que formen rombes. Les línies de la decoració es van elaborar per mitjà d'una pinta de cinc espais i formen una retícula. L'interior dels espais de la retícula es va decorar amb uns elements circulars dibuixats.
- En l'exemplar X/731, per a la tenyida es van fer servir els colors blau, vermell i groc. La decoració es va dur a terme fent-hi pressió amb la mà abans de desenganxar el paper, emprant formes corbes disperses sobre un fons de quadres multicolors que presenten les venes característiques d'aquest tipus de tècnica.
- Els exemplars I/E/142 i I/E/84, a més de ser encolats amb engrut, es van gofrar. És a dir, després de l'aplicació dels colors el paper es va daurar i gofrar amb motius de branques vegetals mitjançant la impressió d'una planxa de coure emprant un tòrcul.

Figura 9. Guardes de paper encolat amb engrut
Font: Real Biblioteca

En la BEHA aquestes guardes són anomenades "papel brocado" en l'exemplar I/E/142 i "papel pintado" en els altres casos.

Els exemplars que porten aquestes guardes es van imprimir a Espanya (2 exemplars), Itàlia (1 exemplar) i en un lloc no indicat de manera expressa (1 exemplar). El llibre d'Espanya s'imprimí durant del regnat de Ferran VI.

3.4 Papers esquitxats

En aquest apartat s'inclouen 3 exemplars que només representen l'1,72 % de la mostra (III/1295, IX/4402, IX/9659) i que presenten la fina esquitxada o clapejament que caracteritza aquests papers, un efecte produït pel pinzell després de mullar-lo en pintura i de ruixar el paper amb aquesta pintura (figura 10).

Figura 10. Guardes de paper esquitxat
Font: Real Biblioteca

En la BEHA els papers esquitxats s'identifiquen amb les expressions següents:

- "Papel de aguas" (III/1295)
- "Papel jaspeado" (IX/4402)
- "Papel moteado en morado" (IX/9659)

Els exemplars dels llibres que inclouen aquestes guardes es van publicar a Madrid (2 exemplars) i Itàlia (1 exemplar). La impressió dels llibres espanyols es portà a terme en el regnat de Carles IV.

3.5 Papers daurats i gofrats

En els 18 exemplars que empen aquesta tècnica (10,34 % de la mostra) els dissenys són diferents:

- Papers amb predomini de motius vegetals (branques, flors i magranes: III/1691, MUS/MSS/6, V/918; branques, flors, ocells: VIII/9704; branques, flors i grans de raïm: PAS/ARM3/33, PAS/ARM3/50)

- Papers amb motius vegetals combinats amb motius geomètrics [CS/4/16 (1740), PAS/ARM3/34], distribuïts en composicions d'aspecte asimètric (MUS/MSS/6, VIII/9704, PAS/ARM3/40) o d'aspecte reticular [V/918, CS/4/16 (1740)]

Hi ha altres diferències que són definides pels colors del paper:

- Papers de color groc (III/1691, PAS/ARM3/34)
- Papers de color blanc (MUS/MSS/6, VI/1432)
- Papers de color violeta (MUS/MSS/6)
- Papers de color rosa (PAS/ARM3/50)
- Papers de color blau (PAS/ARM3/33)
- Papers de color verd [CS/4/16 (1740)]
- Papers policroms [IV/994, CS/4/16 (1743)]

També hi ha diferències determinades per la manera de fer-ne la impressió:

- Impressió en positiu, en la qual tots els motius apareixen daurats sobre el fons del paper [CS/4/16 (1740), V/918, etc.]
- Impressió en negatiu, on tots els motius apareixen en relleu en el color de fons del paper sobre una superfície llisa completament daurada (MUS/MSS/27, VI/1432, PAS/ARM3/33, PAS/ARM3/36, etc.)

A continuació es descriuen més detalladament alguns d'aquests papers (figura 11):

- Paper pintat de color groc, daurat i gofrat. El disseny és fet a base de magranes i flors. La impressió està en positiu de tots els motius vegetals, que apareixen daurats sobre fons groc, signat: "Augsburg bey G.C. Stoy" (III/1691).
- Paper pintat de color violeta, daurat i gofrat. El disseny es compon de fulles, branques i flors. La impressió està en negatiu, on tots els motius apareixen en relleu en el color violeta del fons del paper sobre una superfície llisa completament daurada (MUS/MSS/27).
- Paper pintat de color blanc, daurat i gofrat amb un disseny a base de branques, flors, ocells i altres figures, que es desenvolupen entrelaçant-se (VIII/9704).
- Paper de fons blanc sobre el qual es van afegir colors mitjançant plantilla que creen un escaquer que alterna quadrats taronges, verds, ocre i liles. Després es va daurar i gofrar amb motius vegetals (flors, fulles, magranes). Probablement és del taller de Padeloup, segons el que s'indica en la BEHA (XIV/2919).
- Paper pintat de color blanc, daurat i gofrat, amb disseny d'una retícula de rectangles amb diferents composicions vegetals (en unes hi predominen flors i en d'altres, magranes)

(V/918).

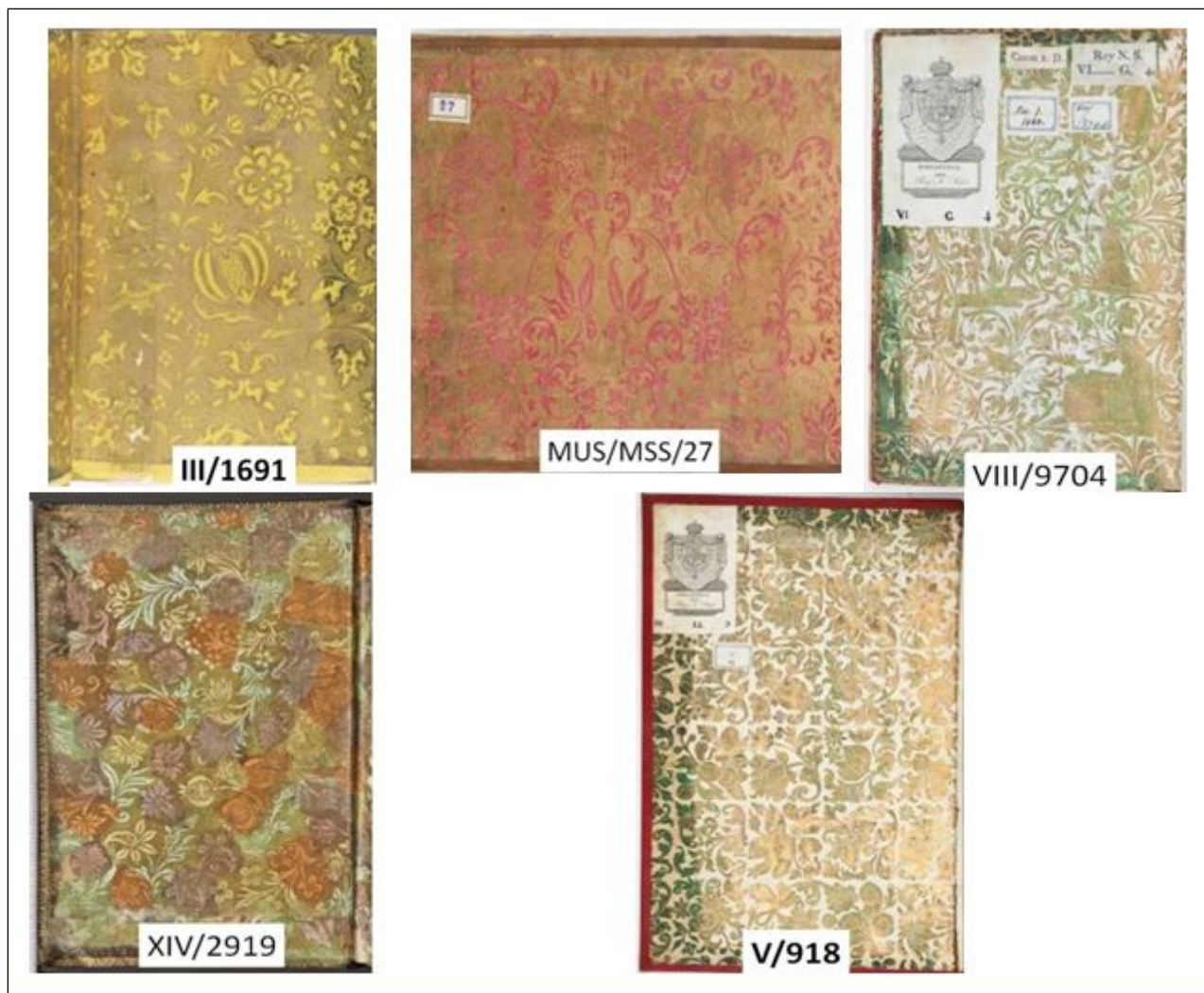

Figura 11. Guardes de paper daurat i gofrat
Font: Real Biblioteca

En la BEHA d'aquestes guardes s'indica, en 12 exemplars, que es van elaborar amb paper brocat, mentre que en la resta de casos només s'esmenten els motius decoratius i el color (PAS/ARM3/33, PAS/ARM3/34, PAS/ARM3/36, PAS/ARM3/37, PAS/ARM3/40, PAS/ARM3/50).

Els exemplars anteriors tenen com a països d'impressió França (9 exemplars), Itàlia (7 exemplars) i Espanya (2 exemplars). Dels llibres francesos, 8 són exemplars de diferents anys de l'*Almanach royal* (Imprimerie de la Veuve d'Houry). Els 2 llibres espanyols s'emmarquen en els regnats de Felip v i Ferran vi, respectivament.

3.6 Altres

En aquest apartat s'inclouen 3 exemplars amb guardes de paper de percalina blava (XIX/556, XIX/1547, XIX/1540) impresos a Espanya (regnat de Carles IV) i 1 exemplar amb guardes de paper argentat (V/1672) imprès a França.

En la BEHA els primers es descriuen com a guardes de paper blau i l'últim amb la mateixa denominació.

4 Conclusions

Gràcies a aquesta investigació s'han estudiat detalladament els papers decorats de les guardes dels impresos del segle XVIII de la BEHA, amb la qual cosa es completen l'anàlisi i la descripció de les guardes compilades (objectiu general).

Els objectius específics 1 i 2 s'han posat en pràctica amb facilitat, a causa de les característiques de la BEHA, que permet recuperar els registres per segles, cosa que s'adapta al propòsit fixat de treballar amb les obres del segle XVIII; a més, ha estat fonamental poder disposar de les imatges de les guardes. Aquests dos aspectes posen de manifest que la BEHA inclou informació abundant sobre els diferents elements de les encuadernacions.

Sobre els objectius específics 3 i 4 es conclou que, quant als noms d'algunes de les tècniques de paper decorat incloses en els registres de la BEHA, s'hi empen denominacions sinònimes de les que hi ha presents en el model de comparació que s'ha fet servir com a eina metodològica d'aquest treball; ara bé, no s'hi esmenten força de les variants d'algunes de les tècniques (en el model esmentat se n'inclouen set). A continuació, s'exposen més detalladament aquestes observacions, tractant cadascuna de les tècniques:

- Papers xilogràfics. S'hi empra l'expressió "papeles estampados", però només en el 40 % dels casos que presenten aquesta tècnica; en la resta, la imprecisió i falta d'uniformitat es posa de manifest amb l'ús d'altres denominacions. Els registres es limiten a indicar el nom dels motius decoratius (40 %) o simplement assenyalen que estan pintats (20 %).
- Papers marbrats o jaspiats amb bany. En comptes d'això s'hi empra el terme "guardas de aguas" i aquesta expressió es manté de manera habitual per a descriure els exemplars que inclouen guardes fetes amb les variants que presenta aquesta tècnica. Així, doncs, de les set variants incloses en el model de comparació aplicat, s'ha comprovat que totes hi són presents i, en canvi, en la BEHA només se n'esmenten tres:
 - Paper de remolins, que es correspon amb el model d'espivals, però que només s'indica en el 8,3 % dels exemplars localitzats d'aquesta variant.
 - Paper de pintes, indicat en el 50 % dels exemplars. La variant *old dutch* no s'esmenta: el 60 % dels exemplars amb guardes *old dutch* són anomenats "guardas de peines", i la resta, "papel de aguas".
 - Paper plegat espanyol, només esmentat en el 2,7 % dels exemplars elaborats amb aquest plegatge.

- Papers encolats amb engrut. Hi figuren amb el nom genèric de "papel pintado".
- Papers esquitxats. No s'hi fa servir aquesta expressió. En els 3 exemplars localitzats empren tres expressions genèriques diferents: "papel de aguas", "papel jaspeado", "papel moteado".
- Papers daurats i gofrats. Hi surten esmentats amb un sinònim, , en el 66,6 % dels exemplars elaborats amb aquesta tècnica; en la resta, només es fa referència als motius decoratius i el color que presenten.

Pel que fa a l'objectiu específic 5, tot i que les conclusions relacionades amb els objectius específics 1 i 2 evidencien la gran utilitat de la BEHA com a font per a l'estudi dels diferents aspectes de les encuadernacions, sobre la seva funcionalitat hi ha certes qüestions millorables; per exemple, en la fase de recuperació de la informació es va posar de manifest un dels aspectes que s'han constatat en treballar amb la BEHA: la manca de precisió i l'existència de certes irregularitats en la introducció de les dades, atès que s'han detectat registres que no inclouen el terme "s. XVIII" en el camp "Fecha" (en comptes d'això hi apareix "18"), i, a vegades, la falta de correspondència entre la informació del camp "Guardas" i la descripció que se'n fa en el camp "Notas". D'altra banda, s'ha comprovat que en la identificació dels papers decorats de les guardes s'ha optat per atribucions genèriques i, a més, amb certa imprecisió, ja que no es fan servir sempre les mateixes expressions per a una mateixa tècnica. Per tant, la presència d'irregularitats en aquest aspecte es pot considerar com una de les característiques de la BEHA.

Per acabar, cal indicar que aquest treball posa de manifest, d'una banda, la importància de la col·lecció d'encuadernacions històriques de la Real Biblioteca, ja que en el cas dels papers decorats s'ha comprovat que la col·lecció inclou un ric mostrari de les tècniques d'aquest tipus de paper, i, d'altra banda, la varietat de dimensions que engloben les encuadernacions històriques: les guardes només són una de les parts que les componen i, tot i això, la diversitat de tècniques d'elaboració i la varietat de dissenys les converteixen en una interessant manifestació de l'elaboració artesanal i artística dels llibres antics, uns processos que, observats des de l'era dels suports digitals, assoleixen una dimensió extraordinària que porta a admirar la seva envergadura i valor patrimonial.

5 Bibliografia

Amades, Joan (1971). *El paper de guardes*. Barcelona: [s. n.].

Argumánez, Gabriel (1994). "Papeles jaspeados". *Noticias bibliográficas*, n.o 40 (julio-agosto), p. 28-29.

Base de datos de Encuadernación histórico-artística. Real Biblioteca <<https://encuadernacion.realbiblioteca.es/>>. [Consulta: 02/01/2020].

Bermejo Martín, José Bonifacio (dir. y coord.) (1998). *Enciclopedia de la encuadernación*. Madrid: Ollero y Ramos.

Buxó Marsa, Montse (2006). "Pintar sobre un líquido". *Encuadernación de arte*, n.o 28, p. 12–50.

Carpallo Bautista, Antonio; Vélez Celemín, Antonio (2010). *Los papeles decorados en las encuadernaciones del Archivo y Biblioteca de la Catedral de Toledo*. Toledo: Cabildo de la Catedral; Instituto Teológico San Ildefonso; Diputación Provincial.

Diderot, Denis; D'Alembert, Jean Le Rond (1751–1772). *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des Sciences, des Arts et des Métier*. Paris: Chez Briasson, vol. 10, p. 72–77.

Doizy, Marie-Ange (1996). *De la dominoterie à la marbrure: histoire des techniques traditionnelles de la décoration du papier*. Paris: Art & Métiers du Livres.

Flores Hernández, Yohana Yessica (2016). *Estudio, catalogación y digitalización de las encuadernaciones artísticas de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*. Tesis doctoral. Universidad Complutense de Madrid.

Gerbert, Anne Laure (2008). *Papeles decorados de la Biblioteca Palafoxiana*. Oaxaca: Fundación Alfredo Harp Helú. [CD-ROM].

Heijbrock, Jan Frederik; Greven, Thomas C. (1994). *Sierpapier, marmer-, brocaat-, en sitspapier in Nederland*. Amsterdam: De Buitenkant.

— (1995). *Decorated paper*. Amsterdam: Rijksmuseum Foundation.

López Serrano, Matilde (1950). *Biblioteca de Palacio: Encuadernaciones*. Madrid: Afrodisio Aguado.

López-Vidriero Abello, María Luisa (1995). "La Biblioteca Real". *AEDOM: Boletín de la Asociación Española de Documentación Musical*, vol. 2, n.o 1, p. 126–130.

— (dir.) (1996). *Encuadernación e identificación: Palacio Real de Madrid 9 de julio de 1996*. Madrid: Real Biblioteca.

Massó Valdés, Juan Bautista (2015). *Análisis documental de las encuadernaciones artísticas del siglo XVII de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia*. Tesis doctoral. Universidad Complutense de Madrid.

Palmero, Fernando (2006). "Biblioteca del Palacio Real de Madrid: la colección privada de los Borbones". *Leer*, n.o 171, p. 76–78.

Quilici, Piccarda (1988). *Carte decorate nella legatoria del '700 dalle raccolte della Biblioteca Casanatense*. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato.

Real Biblioteca <<https://www.realbiblioteca.es/>>. [Consulta: 02/01/2020].

Real Biblioteca (2006). "Singulares, raras y extraordinarias: las joyas de la Real Biblioteca de Madrid". *Mi biblioteca: La revista del mundo bibliotecario*, n.o 6, p. 100–105.

Rhodes, Barbara (1995). "18th and 19th Century European and American Paper Binding Structures: A Case Study of Paper Bindings in the American Museum of Natural History Library". *The book and paper group annual*, vol. 14, p. 51–62.

Rodríguez Montederramo, José Luis (2008). "La base de datos de encuadernaciones de la Real Biblioteca". *Syntagma: Revista del Instituto de Historia del Libro y de la Lectura*, n.o 2, p. 275–290.

Vélez Celemín, Antonio (2006). "Nombres propios del papel marmolado: Woolnough, Halfer, Weimann, de la tradición a la innovación". *Encuadernación de arte: Boletín de la Asociación para el Fomento de la Encuadernación*, n.o 28, p. 77–83.

— (2012). *El marmoleado: del papel de guardas a la obra de arte*. Madrid: Ollero y Ramos.

— (2014). *El papel decorado: técnicas tradicionales y creación contemporánea. 02 de diciembre 2014 – 12 de abril de 2015*. Madrid: Imprenta Municipal Artes del Libro.

Wolfe, Richard J. (1990). *Marbled Paper. Its History, Techniques and Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Articles similars a BiD

- Fons antic i repositoris universitaris a Espanya (<http://bid.ub.edu/35/herrera.htm>). Herrera Morillas, José Luis. (2015)
- Biblioteca Francesca Bonnemaison, la biblioteca feminista (<http://bid.ub.edu/44/oriola.htm>). Muñoz Carrilero, Raquel; Oriola Tarragó, Maria. (2020)
- Centres de documentació de diaris al segle XXI. Panorama després del tsunami (<http://bid.ub.edu/44/guallar.htm>). Guallar, Javier; Cornet, Anna. (2020)
- Característiques situacionals del comportament informacional durant el confinament per la COVID-19 : resultats d'una enquesta (<http://bid.ub.edu/es/45/montesi.htm>). Montesi, Michela. (2020)

Articles similars a Temària

- El fondo antiguo de las bibliotecas universitarias de Andalucía, Extremadura y Murcia : colecciones, textos normativos y recursos virtuales (<http://www.aab.es/pdfs/baab64/64a3.pdf>). Herrera Morillas, José Luis. (2001)
- Bibliotecas universitarias ibéricas y patrimonio histórico-documental : políticas y proyectos de salvaguarda de la memoria escrita (<http://revistas.um.es/analesdoc/article/view/Barros>, María Teresa Osório Antas de; Villén Rueda, Luis. (2007)
- Los reglamentos y normativas de bibliotecas universitarias españolas disponibles en páginas web (<http://revistas.ucm.es/byd/11321873/artic>). Herrera Morillas, José Luis; Fernández

- Sobre la conservación del fondo antiguo en las bibliotecas regionales de las comunidades autónomas (<http://bid.ub.edu/43/herrera.htm>). Herrera Morillas, José Luis. (2019)
- Falero, Rosario; Peral Pacheco, Diego. (2001)
- Marco jurídico referido a la discapacidad : especial referencia a la e-accesibilidad (<http://revistas.ucm.es/index.php/CDMU/a> Serrano Mascaraque, Esmeralda. (2009)
- Análisis comparado de los procesos de evaluación de bibliotecas universitarias españolas (<http://revistas.ucm.es/index.php/DCIN/art> Martínez del Valle, Carmen. (2009)

Articles del mateix autor a Temària

Herrera Morillas, José Luis (http://www.temaria.net/lista.php?base=temaria&opcio=veure&campo_1=creator&texto_1=Herrera+Morillas%2C+Jos%C3%A9+Luis)
 [més informació (http://www.temaria.net/similares.php?fichero=herrera.htm&preferente=1575-5886&rev_preferente=BiD)]

Entrada (/user/login?destination=node/598)

Facultat d'Informació i Mitjans Audiovisuals (UB) (<http://www.ub.edu/biblio>)

Carrer Melcior de Palau 140, 08014-Barcelona

Graus (<http://www.ub.edu/biblio/futurs/>)

Màsters (<http://www.ub.edu/biblio/masters/masters.html>)

Doctorat (<http://www.ub.edu/biblio/doctorat-dinformacio-i-documentacio-./doctorat-dinformacio-i->

[documentacio-en-la-societat-del-coneixement.html](#))

Altres estudis (<http://www.ub.edu/biblio/cursos-de-formacio-continuada/altra-oferta-formativa.html>)

Recerca (<http://www.ub.edu/biblio/recerca/7.html>)

Estudis de Ciències de la Informació

i de la Comunicació (UOC)

(http://www.uoc.edu/portal/ca/estudis_arees/ciencies_informacio_comunicacio/docencia/index.html)

Rambla del Poble Nou, 156, 08018-Barcelona (publicacions@uoc.edu (<mailto:publicacions@uoc.edu>))

Oferta formativa (<https://estudis.uoc.edu/ca/comunicacio-informacio>)

Coneix la UOC (<https://www.uoc.edu/portal/ca/universitat/index.html>)

Recerca i innovació (<https://research.uoc.edu/portal/ca/ri/index.html>)

Estudia a la UOC (<https://estudis.uoc.edu/>)
